

Л.М. Кобильнік
liliya.kobylnik@bk.ru
Т.А. Каткова
katkova.63@mail.ru

Психологічний супровід процесу самоактуалізації особистості майбутніх фахівців

Kobylnik L.M. Psychological support of the process of self-actualization of future specialists / L.M. Kobylnik, T.A. Katkova // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 30. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 268–278.

Л.М. Кобильнік, Т.А. Каткова. Психологічний супровід процесу самоактуалізації особистості майбутніх фахівців. У статті розглянуто феномен самоактуалізації, який вважається досягненням найвищого ступеня духовного розвитку майбутніх фахівців (на прикладі студентів-психологів та студентів-педагогів). Запропоновано методику психологічного супроводу процесу самоактуалізації особистості майбутніх фахівців під час навчання у ВНЗ шляхом вивчення зв'язку даного процесу з ціннісними орієнтаціями та захисними механізмами. Ознайомлення з теоретичними основами процесу самоактуалізації забезпечило усвідомлення студентами своїх індивідуальних особливостей, поглибило їх уявлення про себе і свій актуальний стан. Встановлено, що студентам-психологам більш властиві якості самоактуалізуючої особистості, ніж студентам-педагогам. Виявлено розбіжності у мотиваційно-потребнісній сфері студентів, що свідчить про ступінь незадоволеності поточною життєвою ситуацією, внутрішньою конфліктністю. Обґрунтовано необхідність виявлення захисних механізмів, що стримують розвиток особистості студентів, уповільнюють процес їх самореалізації. Проаналізовано відповіді студентів на творчі завдання. Встановлено, що вони спроможні виділити конкретні якості, які у них є, які вимагають подальшої роботи, усвідомлюють наявність перешкод і труднощів у самоактуалізації своєї особистості та намічають шляхи самовдосконалення. Використано кореляційний аналіз за критерієм Крамера-Уелча. В статті окреслено шляхи подальшого вивчення проблеми дослідження.

Ключові слова: захисні механізми, мотиваційно-потребнісна сфера особистості, розвиток, самоактуалізація, ціннісні орієнтації.

L.M. Kobylnik – the scientific contribution of the co-author is 50%,

T.A. Katkova – the scientific contribution of the co-author is 50%.

Л.Н. Кобыльник, Т.А. Каткова. Психологическое сопровождение процесса самоактуализации личности будущих специалистов. В статье рассмотрен феномен самоактуализации, который считается достижением высшей степени духовного развития будущих специалистов (на примере студентов-психологов и студентов-педагогов). Предложена методика психологического сопровождения процесса самоактуализации личности будущих специалистов во время обучения в вузе путём изучения связи данного процесса с ценностными ориентациями и защитными механизмами. Ознакомление с теоретическими основами процесса самоактуализации обеспечило осознание студентами своих индивидуальных особенностей, углубило их представление о себе и своём актуальном состоянии. Установлено, что студентам-психологам более свойственны качества самоактуализирующейся личности, чем студентам-педагогам. Выявлены расхождения в мотивационно-потребностной сфере студентов, что свидетельствует о степени неудовлетворённости текущей жизненной ситуацией, внутренней конфликтностью. Обоснована необходимость выявления защитных механизмов, сдерживающих развитие личности студентов, замедляющих процесс их самореализации. Проанализированы ответы студентов на творческие задачи. Установлено, что они способны выделить конкретные качества, которые у них есть, которые требуют дальнейшей работы, осознают наличие препятствий и трудностей в самоактуализации своей личности и намечают пути самосовершенствования. Использовано корреляционный анализ по критерию Крамера-Уэлча. В статье намечены пути дальнейшего изучения проблемы исследования.

Ключевые слова: защитные механизмы, мотивационно-потребностная сфера личности, развитие, самореализация, ценностные ориентации.

Постановка проблеми. Сучасна людина знаходиться у ситуації екзистенціального конфлікту. Це конфлікт між силами самозбереження і силами розвитку, який зароджується в глибинах людського ества. Майбутнім фахівцям притаманні як потреби, що забезпечують їх внутрішній гомеостаз й адаптацію до середовища, так і потреби розвитку, що спонукають їх до ризикованого пошуку нових шляхів реалізації своєї істинної природи – самоактуалізації.

Аналіз стану розробленості проблеми. Процес самоактуалізації студентів, як варіант здорового розвитку їх особистості, ми розглядаємо як «безкінечний ланцюжок ситуацій вільного вибору, в якій людина перебуває в кожний момент свого життя, будучи вимушеною вибрати між безпекою і розвитком, залежністю і незалежністю, регресом і прогресом, незрілістю і зрілістю. ... Ми рухаємося вперед, коли переваги розвитку і недоліки безпеки переважають все, що становить недоліки розвитку і переваги безпеки» [5].

Досягнення найвищого ступеня духовного розвитку майбутніх фахівців – самоактуалізації – можливо за умови почергового задоволення потреб нужди або потреб «через недобір» (за А.Маслоу). «Задоволення цих потреб має циклічний характер, тобто після їх насичення мотивація до відповідної активності слабне, і людина протягом деякого часу не відчуває спонуки до діяльності. Пізніше ситуація повторюється: зростає напруга в певній ланці потребової ієрархії, що веде до подальшого розгортання адекватної активності» [4, с. 225].

Згідно інтерпретації З.С. Карпенко [4, с. 225-226], фізіологічні потреби (в харчуванні, диханні, уникненні холоду, неприємних відчуттів, статевий потяг тощо) притаманні відносному суб'єктові (біологічному індивіду).

Потреби в безпеці виражають індивідуалістично-оборонну або упереджувально-запобіжну позицію. Такі потреби актуалізуються в людини, котра прагне до досягнення особистісних цілей – це потреби моносуб'єкта.

Реалізація потреби в прив'язаності і любові, належності до певної соціальної групи дозволяє індивіду (полісуб'єкту) відчути себе особистістю: будучи «залученою» до зовнішнього діалогу, активізувати внутрішній діалог – процеси кооперативної, комунікативної й особистісної рефлексії.

Потреби в повазі і визнанні притаманні метасуб'єктові. Людина прагне бути компетентною в значущих для неї сферах, здобути авторитет, досягнути успіхів на обраній для себе ниві суспільної діяльності. При цьому вона прагне до реалізації себе як творчої особистості з індивідуальним стилем діяльності, своєрідним світоглядом, унікальним внеском у скарбницю людської культури. Задоволення потреб у повазі і визнанні підсилює автономність рішень і відповідальність людини та виступає неодмінною передумовою її переходу на п'ятий рівень – рівень потреб у самоактуалізації, в реалізації своїх здібностей і творчих потенцій.

Потреби в самоактуалізації, особливим підрозділом яких є потреби пізнання й розуміння (бажання знати, вміти, розуміти, досліджувати) й естетичні потреби (прагнення до гармонії, симетрії, порядку, краси, вишуканості тощо), є практично ненасичуваними; вони проявляються в безкорисливій цікавості, альтруїзмі, прагненні все робити найефективнішим способом. Людина, здатна до самоактуалізації, – абсолютний суб'єкт – розриває пута вітальних, предметних, соціальних й індивідуальних обмежень і виходить в неосяжний простір випробування своїх духовних, сутнісних сил.

Вивчення останніх робіт з проблеми самоактуалізації показало існування різних шляхів підвищення цього феномена у студентської молоді [1], [2], [3], [5], [6].

Проблематика роботи та мета дослідження. У своєму дослідженні ми зупинились на вивченні зв'язку процесу самоактуалізації особистості майбутніх фахівців з такими психологічними характеристиками як ціннісні орієнтації та захисні механізми, що стримують розвиток особистості студентів, уповільнюють процес їх особистісного зростання. Для цього ми розробили та апробували методику психологічного супроводу процесу самоактуалізації особистості майбутніх фахівців під час навчання у ВНЗ.

Результати дослідження. У положенні В. Ерхарда про комфортну зону, індивід перебуває в режимі «Я знаю», «Я вмію», «Я впевнений». Однак «постійне перебування в комфортній зоні сприяє тому, що індивід уникає займати активну життєву позицію, стаючи прихильником стереотипів та ідеалів минулого... Тільки вихід з комфортної зони приводить до створення своїх власних цінностей. І саме тут, а не в комфортній зоні, задовольняються вищі потреби людини (прагнення самоактуалізуватися, любити і бути любимим, шанованим» [7, с. 109].

Так під час навчання у ВНЗ майбутні фахівці покидають комфортну зону та стають на шлях самоактуалізації – процесу і результату особистісного зростання людини. Феномени особистісних вкладів однієї людини в іншу на підставі її ідеальної відображеності в свідомості цієї іншої (за А.В. Петровським), розбудови культури за власним проектом, переживання своєї ідентичності і життєвого покликання, почуття натхнення від того, що ділишся своїм буттям (ідеями, результатами праці, переживаннями) з іншими, усвідомлення смислу свого існування – ось перелік основних проблем, які розв'язує студентська молодь, здатна до самоактуалізації.

Для порівняння можливості прискорити темпи самоактуалізації особистості студентів різного фаху у нашому дослідженні взяли участь 50 майбутніх фахівців II курсу, яких було поділено на дві експериментальні групи. До групи А увійшли 25 студентів-психологів спеціальності «Практична психологія», група Б представлена 25 студентами-педагогами спеціальності «Географія та історія». Контрольні групи включали таку ж кількість студентів.

У кожній експериментальній групі реалізовувалась методика психологічного супроводу процесу самоактуалізації особистості майбутніх фахівців під час навчання у ВНЗ, що складалася

з двох блоків: інформаційного та тренінгового. Складання методики психологічного супроводу базувалось на таких принципах: врахування теоретичних основ феномена самоактуалізації особистості; орієнтованість на психологічні особливості юнацького віку; застосування методик, що припускають різноваріантне ставлення до предмета і результатів обговорення; динамічність, цікавість і смислова цінність занять; різноманітність форм роботи.

Першим етапом втілення методики психологічного супроводу процесу самоактуалізації особистості майбутніх фахівців під час навчання у ВНЗ була робота з активізації самопізнання шляхом реалізації інформаційного блоку, що складався з двох етапів. На етапі *прагнення* було створено мотивацію на відвідування занять в експериментальній групі з метою активізації у студентів бажання змінити себе. На етапі *усвідомлення* активізація самопізнання студентів здійснювалася шляхом ознайомлення їх з основними положеннями гуманістичної теорії, поглядами на розвиток особистості як класиків, так і сучасних вчених – дослідників проблеми самореалізації особистості. Студенти ознайомилися з чинниками, що уповільнюють процес самоактуалізації особистості. Ознайомлення з теоретичними основами процесу самоактуалізації забезпечило усвідомлення студентами своїх індивідуальних особливостей, поглибило їх уявлення про себе і свій актуальний стан, дозволило побачити і відчути себе більш справжніми, аутентичними, неповторними, доброзичливими, відкритими, сильними та творчими.

Студенти експериментальних груп розповідали про зрушення у стосунках із близькими, рідними, однокурсниками, незнайомими людьми. Окремим з них вдалося відстежити моменти, що спричиняють появу тривоги, сум'яття. Це призвело до підвищення контролю над емоціями, зменшення дратівливості. У інших студентів змінилося світобачення. Вони почали дивитись на оточення, людей, взаємини з ними, на себе інакше; сприймали світ таким, як він є насправді, а не таким, як їм хотілось би його бачити.

Після теоретичного ознайомлення студентів з якостями самоактуалізуючої особистості (за А. Маслоу), ми запропонували їм оцінити ці якості за рівнем вираженості у себе за 10-бальною шкалою (0 – повна відсутність якості, 10 – якість виражена максимально). Отримані дані свідчать, що студентам-психологам (7,51 бал) більш властиві якості самоактуалізуючої особистості, ніж студентам-педагогам (6,98 балів).

Одночасно з реалізацією інформаційного блоку студентам експериментальних груп було запропоновано виконати завдання тренінгового блоку, що проходив у два етапи. Перший етап – *визнання* – виявився особливо складним. Студенти вчилися відділяти свої думки, почуття та вчинки від почуття власної гідності, самооцінки, концентруватися на теперішньому, а не на минулому чи майбутньому. Студенти мали приймати себе такими, як вони є, припинити порівнювати, критикувати, звинувачувати себе, що зашкоджує процесу їх особистісного зростання.

Другий етап тренінгового блоку – це етап *вибору*, що проявлявся у кожного студента індивідуально. З того моменту, коли студент починав з готовністю себе приймати, перед ним поставав вибір. Менша зосередженість на власних помилках робила його більш відкритим для нових думок і дій, відбувалася переоцінка цінностей.

Для з'ясування питання про усвідомлення провідних життєвих цінностей, особистісних задумів, дальніх життєвих цілей студентів і їх безпосередню доступність, пов'язану із здійсненням конкретних, легкодосяжних цілей було проведено методичку Є. Фанталової. У системі розподілу ідеальних цінностей майбутніх психологів і педагогів вищі рангові місця посідають такі поняття, як сім'я, кохання, здоров'я, друзі. Менш значущими для студентів обох груп є свобода, впевненість у собі, матеріально-забезпечене життя та пізнання. Нарешті, на останніх рангових місцях опинилися такі поняття, як цікава робота, активне діяльне життя, творчість, краса природи та мистецтва. У ієрархії доступностей спостерігається велика кількість розбіжностей у відповідях досліджуваних. Для студентів-психологів більш доступними є спілкування з друзями, можливість отримувати знання, впевненість у своїх силах, можливість кохати та бути коханими. Майбутні педагоги вважають доступними передусім: друзів, впевненість у собі, здоров'я, кохання, пізнання.

На цьому етапі тренінгової програми ми виявили розбіжності у мотиваційно-потребнісній сфері досліджуваних, що свідчить про ступінь незадоволеності поточною життєвою ситуацією, внутрішньою конфліктністю, блокадою потреб у щасливому сімейному житті, коханні та здоров'ї. Оцінювальне ставлення майбутніх фахівців до себе виникає на основі переживань, що входять до раціональних моментів самосвідомості. Пережиті емоційні стани, почуття впливають на різні види діяльності досліджуваних, у цілому і на навчальну, зокрема.

З метою виявлення еґо-захистів, що є внутрішніми перешкодами самоактуалізації студентської молоді, нами було використано методику Р. Плутчика «Діагностика типологій психологічного захисту». Отримані результати показали, що студенти-психологи у більшій мірі використовують різні захисні механізми. Найчастіше вони звертаються до механізмів «реактивні утворення», «регресія» та «проекція». Майбутні педагоги надають перевагу «заміщенню», «компенсації» та «проекції». Студенти переконувались, що внутрішні захисти можуть перешкоджати процесу самоактуалізації їх особистості, розумінню і прийняттю самих себе. Об'єктивне ставлення до себе, навпаки, сприятиме саморозкриттю та самовираженню, стимулюватиме процес самоактуалізації студентів.

Наступним етапом тренінгової програми було виконання студентами творчого завдання «Як я планую провести наступні 10 років мого життя». Аналізуючи письмові творчі роботи, ми виявили дві основні лінії самоактуалізації опитуваних: 92% студентів-психологів та 96% студентів-педагогів орієнтовані на реалізацію себе як висококваліфікованих фахівців; одночасно самореалізовуватись у сімейному житті схильні 92% майбутніх психологів та 72% майбутніх педагогів. Студенти пов'язують майбутнє також із бажанням виховувати, навчати дітей (60% досліджуваних групи А та 32% досліджуваних групи Б). Невисокі показники, як для студентів педагогічного ВНЗ, пов'язані, на нашу думку, з падінням престижу даної професії. Бажання пізнавати себе і світ мають лише 8% студентів-педагогів та 28% студентів-психологів, які заради досягнення цієї мети готові отримати другу освіту і, отже, розширити світогляд та власні можливості на шляху самоактуалізації своєї особистості.

На завершальному етапі тренінгової програми було запропоновано студентам, з урахуванням отриманої інформації про свої психологічні особливості, описати особистість, що самоактуалізується, якими якостями, відповідними їй, вони володіють, і якими б хотіли оволодіти. Для виконання цього завдання студентам було запропоновано набір з 200 якостей особистості, запозичений нами з методики «Визначення кількісного рівня самооцінки особистості». Майбутні фахівці обрали по 10 якостей, які у них є, які необхідно поліпшити, які хотілося б мати. Коли якості було відібрано, студенти прорангували їх за ступенем значущості.

Аналіз відповідей студентів показав, що вони спроможні виділити конкретні якості, які у них є та які вимагають подальшої

роботи. Майбутні фахівці усвідомлюють наявність перешкод та труднощів у самоактуалізації своєї особистості та намічають шляхи самовдосконалення.

Після завершення реалізації методики психологічного супроводу процесу самоактуалізації особистості майбутніх фахівців під час навчання у ВНЗ було проведено контрольне дослідження рівня самоактуалізації опитуваних в експериментальних (ЕГ) та контрольних (КГ) групах з метою виявлення динаміки розвитку самоактуалізації студентів-психологів і студентів-педагогів за допомогою методики Л. Гозмана і М. Кроза «Самоактуалізаційний тест» (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив експериментальної роботи на показники самоактуалізації майбутніх психологів і педагогів (у балах)

№ з/п	Назва шкал опитувальника САТ	Майбутні психологи				Майбутні педагоги			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		до	після	почат.	контр.	до	після	почат.	контр.
1.	Компетентність у часі	49,9	53,1	49,7	50,3	45,7	48,9	45,8	45,6
2.	Підтримка	40,6	47,8	40,8	40,9	34,4	41,7	34,6	34,5
3.	Ціннісні орієнтації	51,9	55,8	51,2	51,4	42,2	46,4	42,5	42,7
4.	Гнучкість поведінки	47,9	53,6	48,1	48,2	46,1	50,3	45,9	46,7
5.	Сензитивність	51,5	56,4	51,3	51,6	45,6	49,8	45,2	45,4
6.	Спонтанність	52,6	56,3	51,9	52,5	44,6	48,2	44,9	46,2
7.	Самоповага	59,5	63,7	59,3	59,6	51,3	55,0	51,5	51,3
8.	Самоприйняття	51,8	58,1	52,0	52,4	47,7	54,8	47,9	47,8
9.	Погляд на природу людини	51,4	52,9	51,2	51,5	46,6	47,5	46,8	46,9
10.	Синергійність	50,4	50,9	50,0	50,5	46,3	46,8	46,1	46,4
11.	Прийняття агресії	50,0	51,2	50,2	50,7	48,7	49,8	48,8	50,0
12.	Контактність	46,0	50,5	46,1	46,3	45,6	50,1	45,7	45,9
13.	Пізнавальні потреби	40,5	46,4	40,2	40,4	39,1	44,7	39,4	39,3
14.	Креативність	48,2	52,3	47,9	48,3	46,7	49,9	47,1	47,4
	Середнє значення	49,4	53,5	49,3	49,6	45,0	48,9	45,1	45,4

Висновки. Аналіз результатів контрольного зрізу рівня самоактуалізації опитуваних показав, що після проведення мето-

дики психологічного супроводу підвищились середні значення самоактуалізації в експериментальних групах майбутніх психологів на 4,1 бали, майбутніх педагогів на 3,9 балів. Загальні показники самоактуалізації студентів-психологів склали 53,5 бали, студентів-педагогів – 48,9 балів.

З метою перевірки ефективності використаної методики психологічного супроводу процесу самоактуалізації особистості майбутніх фахівців під час навчання у ВНЗ здійснено кореляційний аналіз за критерієм Крамера-Уелча, який показав статистичну різницю за деякими шкалами самоактуалізації в експериментальних групах, але не виявив значущих відмінностей показників самоактуалізації майбутніх фахівців в контрольних групах. В експериментальній групі майбутніх психологів найбільші зміни відбулися за сімома шкалами опитувальника САТ на рівні $p \leq 0,05$: «підтримка» ($r=3,48$), «самоприйняття» ($r=2,71$), «пізнавальні потреби» ($r=2,63$), «сензитивність» ($r=2,43$), «самоповага» ($r=2,39$), «гнучкість поведінки» ($r=2,29$), «компетентність у часі» ($r=2,17$). У майбутніх педагогів після тренінгу статистично значущі зміни відбулися за шкалами: «підтримка» ($r=3,94$), «пізнавальні потреби» ($r=2,70$), «самоприйняття» ($r=2,63$) та «сензитивність» ($r=2,29$). Проведена нами робота спричинила ряд особистісних змін, що ведуть до самовдосконалення, особистісного розвитку досліджуваних, але тимчасово порушують цілісність їх особистості. Цей факт вплинув на незначну зміну показників студентів за шкалами «погляд на природу людини», «синергія» та «прийняття агресії».

Перспективи подальших пошуків. Формувальний експеримент дозволив визначити шляхи подальшої роботи по розвитку самоактуалізації особистості майбутніх фахівців. На нашу думку, рівень самоактуалізації особистості студентів має формуватися за умови комплексного підходу: оновлення системи методів, форм і засобів виховання; створення нових технологій навчання та виховання; впливу на свідомість, почуття, поведінку студентів; впровадження спеціальних методик стимулювання самоактуалізації особистості майбутніх фахівців у навчально-виховному процесі.

Список використаних джерел

1. Боднар М.Б. Вплив етнопсихологічних життєвих орієнтацій на самоактуалізацію студентської молоді : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / М.Б. Боднар; Інститут соціальної та політичної психології АПН України. – К., 2004. – 216 с.

2. Гупаловська В.А. Професійна самореалізація як чинник становлення особистості жінки : автореф. дис. ... канд. психол. наук / В.А. Гупаловська; Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2005. – 25 с.
3. Долінська Ю.Г. Самоактуалізація особистості майбутнього психолога у процесі професійної підготовки : 19.00.07. – пед. та вікова психологія: дис. ... канд. психологічних наук / Ю.Г. Долінська. – К., 2000. – 200 с.
4. Карпенко З.С. Аксиологічна психологія особистості / З.С. Карпенко. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 512 с.
5. Маслоу А. По направлению к психологии Бытия / А. Маслоу; Пер. с англ. Е.Рачковой. – М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2002. – 272 с.
6. Мова Л.В. Психологічні особливості забезпечення особистісної самореалізації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. психологічних наук: 19.00.07. – пед. та вікова психологія / Л.В. Мова. – К., 2003. – 20 с.
7. Ребрик С.Б. Примерьте «пиджачок» Вернера Эрхарда: прорыв в новое мышление, или новое видение себя / С.Б. Ребрик // Психологический журнал. – 1992. – № 4. – С. 105–110.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Bodnar M.B. Vplyv etnopsychologichnyh zhyttjevyh orijentacij na samoaktualizaciju students'koi' molodi : dys. ... kand. psyhol. nauk: 19.00.05 / M.B. Bodnar; Instytut social'noi' ta politychnoi' psihologii' APN Ukrainy. – K., 2004. – 216 s.
2. Gupalovs'ka V.A. Profesijna samorealizacija jak chynnyk stanovlennja osobystosti zhinky / V.A. Gupalovs'ka: Avtoref. dys. ... kand. psyhol. nauk / Instytut psihologii' im. G.S. Kostjuka APN Ukrainy. – K., 2005. – 25 s.
3. Dolins'ka Ju.G. Samoaktualizacija osobystosti majbutn'ogo psihologa u procesi profesijnoi' pidgotovky : 19.00.07. – ped. ta vikova psihologija: dys. ... kand. psihologichnyh nauk / Ju.G. Dolins'ka. – K., 2000. – 200 s.
4. Karpenko Z.S. Aksiologichna psihologija osobystosti / Z.S. Karpenko. – Ivano-Frankivs'k : Lileja-NV, 2009. – 512 s.
5. Maslou A. Po napravleniju k psihologii Bytija / A. Maslou / Per. s angl. E.Rachkovej. – M. : Izd-vo JeKSMO-Press, 2002. – 272 s.
6. Mova L.V. Psihologichni osoblyvosti zabezpechennja osobystisnoi' samorealizacii' majbutnih psihologiv u procesi fahovoi'

pidgotovky : avto-ref. Dys. ... kand. psychologichnyh nauk : 19.00.07. – ped. ta vukova psihologija / L.V. Mova. – K., 2003. – 20 s.

7. Rebrik S.B. Primer'te «pidzhachok» Venera Jerharda: proryv v novoe myshlenie, ili novoe videnie sebja / S.B. Rebrik // Psihologicheskij zhurnal. – 1992. – № 4. – S. 105–110.

L.M. Kobylnik, T.A. Katkova. Psychological support of the process of self-actualization of future specialists. The article deals with the phenomenon of self-actualization, which is considered to be the achievement of the highest degree spiritual development of future professionals (students-psychologists and students-teachers as an example). The technique of psychological support for the process of self-actualization of future specialists' personalities during their studies at higher educational institutions through the study of the relationship between the process of value orientations and protective mechanisms. Studying the theoretical foundations of self-actualization process provided students with awareness of their individual characteristics, deepened their understanding of themselves and their current status. It is found that students-psychologists have qualities of self-actualization of personality rather than students-teachers. It is defined the differences in motivational sphere of students, indicating the degree of dissatisfaction with the current life situation, internal conflict. The necessity to identify defense mechanisms that hinder the development of individual students, slowing down the process of self-realization is proved. The students' answers on creative tasks are analysed. It is established that they are able to highlight specific qualities that they have, which require further work, aware the obstacles and difficulties in self-actualization of their personality and outline ways of self-improvement. The correlation analysis by the criterion of Cramer-Welch is used. The article outlines ways for further study of the problem of research.

Key words: protective mechanisms, motivational sphere of personality development, self-actualization, value orientations.

Received July 14, 2015

Revised August 23, 2015

Accepted September 26, 2015